

بسم الله الرحمن الرحيم

حقوق جزای عمومی (۳)

مژگان ملکزاده

(عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور)

سرشناسه
عنوان قراردادی
عنوان و نام پدیدآور
مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
شابک
وضعیت فهرست نویسی
موضوع
موضوع
رده بندی کنگره
رده بندی دیویی
شماره کتبشناسی ملی

ملکزاده، مژگان، ۱۳۵۷ -
ایران، قوانین و احکام Iran, Laws, etc
حقوق جزای عمومی ۳/مژگان ملکزاده.
آبادان: نشر هرمנותیک، ۱۳۹۵.
۲۳۲ ص.
978-600-7114-38-4
فیفا
حقوق جزا -- ایران
Criminal law -- Iran
۱۳۹۵ ۷م/۷۷۷۳۸۰۰MH
۳۴۵/۵۵
۴۲۹۲۰۰۴

هرمנותیک انتشارات و کتاب

حقوق جزای عمومی (۳)
مژگان ملکزاده

چاپ اول/ سال ۱۳۹۶ ش

شمارگان: ۱۰۰۰

شابک: ۴-۳۸-۱۱۱۴-۹۷۸-۶۰۰-۷۱۱۴-۳۸-۴

قیمت: ۱۵۰۰۰۰ ریال

آبادان، پل امام رضا(ع)، انتهای طیب ۱، ۲۰ متری، سمت راست، بن بست اول، پلاک ۳۱

همراه: ۰۹۱۶۳۳۱۶۱۵۸

فهرست مطالب

مقدمه ۱۵

بخش اول: تاریخچه، مبانی نظری و تحولات کیفرها

فصل اول: تاریخچه، مفاهیم، اهداف، ویژگیها و اصول حاکم بر کیفر

مبحث اول: تاریخچه ۲۱

مبحث دوم: مفهوم مجازات ۲۸

گفتار اول: تعریف لغوی کیفر ۲۸

گفتار دوم: تعریف اصطلاحی کیفر ۲۸

مبحث سوم: اهداف کیفرها ۳۱

گفتار اول: اهداف مجازات از نظر اسلام ۳۱

۱- اصلاح مجرمین ۳۲

۲- ارباب دیگران ۳۵

۳- پیشگیری از ارتکاب جرم ۳۵

گفتار دوم: اهداف مجازات از نظر عرفی ۳۷

۱- هدف بازدارندگی (سودمندی) ۳۷

۲- هدف اخلاقی سزادهی (اجرای عدالت) ۳۹

۳- هدف اصلاحی ۴۲

- مبحث چهارم : ویژگی‌های مجازات‌ها ۴۵
- گفتار اول: رنج آور بودن مجازات ۴۵
- گفتار دوم : رسوا کنندگی ۴۷
- گفتار سوم : معین (مشخص) بودن کیفر ۴۸
- گفتار چهارم : قطعی بودن کیفر ۵۰
- گفتار پنجم : جبران ضرر و زیان ناشی از جرم ۵۰
- مبحث پنجم : اصول حاکم بر حقوق کیفری ۵۱
- گفتار اول : اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها ۵۲
- گفتار دوم : اصل تساوی مجازات‌ها ۵۴
- گفتار سوم : اصل شخصی بودن مجازات‌ها ۵۶
- گفتار چهارم : اصل فردی نمودن مجازات‌ها ۶۰
- الف : فردی سازی پیش از قضاوت ۶۱
- ۱- تشکیل پرونده شخصیت ۶۱
- ۲- اخذ تأمین مناسب ۶۲
- ب : فردی سازی حین قضاوت ۶۲
- ب : فردی سازی پس از مرحله قضاوت ۶۳
- ۱- آزادی شروط ۶۳
- ۲- عفو خاص ۶۴
- گفتار پنجم : اصل رعایت حقوق بشر و کرامت انسانی ۶۴

فصل دوم: انواع مجازات

- مبحث اول: طبقه بندی مجازات براساس ماهیت قضایی آنها..... ۶۹
- گفتار اول: مجازات‌های اصلی ۶۹
- گفتار دوم: مجازات‌های تکمیلی ۷۰
- گفتار سوم: مجازات‌های تبعی..... ۷۶
- مبحث دوم: طبقه بندی مجازات‌ها در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ ۷۸
- گفتار اول: حدود ۷۸
- گفتار دوم: قصاص ۸۰
- گفتار سوم: دیات ۸۲
- گفتار چهارم: تعزیرات..... ۸۶
- مبحث سوم: طبقه بندی مجازات برحسب ماهیت عینی آنها..... ۸۹
- گفتار اول: مجازات‌های بدنی ۸۹
- الف: اعدام ۸۹
- ۱- دلایل مخالفین مجازات اعدام و پاسخ‌های موافقین ۹۲
- ۱-۱- دلیل مذهبی- فلسفی ۹۲
- ۱-۲- اعدام و امکان اشتباه در اجرا ۹۳
- ۱-۳- اعدام و عدم توجه به امکان اصلاح مجرم..... ۹۴
- ۱-۴- اعدام و قساوت در اجرای آن ۹۵
- ۱-۵- اعدام و اعمال تبعیض در اجرای آن..... ۹۵

- ب: قطع عضو ۹۶
- پ: شلاق ۹۷
- گفتار دوم: مجازات‌های مالی ۹۸
- الف: جزای نقدی ۹۸
- ۱- مزایای جزای نقدی ۹۸
- ۲- معایب جزای نقدی ۹۹
- ۳- انواع جزای نقدی ۱۰۰
- ۳-۱- جزای نقدی نابت ۱۰۱
- ۳-۲- جزای نقدی نسبی ۱۰۱
- ب: مصادره ۱۰۲
- ۱- مصادره عام ۱۰۲
- ۲- مصادره خاص ۱۰۳
- گفتار سوم: مجازات سالب آزادی و جایگزین‌های آن ۱۰۴
- الف: مجازات سالب آزادی ۱۰۴
- ب: مجازات‌های جایگزین ۱۰۷
- ۱- خدمات عام المنفعه (خدمات عمومی رایگان) ۱۰۹
- ۲- جزای نقدی ۱۱۳
- ۳- جزای نقدی روزانه ۱۱۵
- ۴- حبس در منزل همراه با نظارت الکترونیکی (حبس خانگی) ۱۱۶

بخش دوم : کیفیات مؤثر در تعیین میزان مجازات

فصل اول: کیفیاتی که باعث ارفاق در تصمیم دادگاه می شود

- مبحث اول: کیفیات مخففه قضایی ۱۲۲
- گفتار اول: نکات قابل ذکر در خصوص مواد ۳۷ و ۳۸ قانون مجازات اسلامی..... ۱۲۴
- گفتار دوم : معاذیر ۱۳۰
- ۱- معاذیر معاف کننده..... ۱۳۰
- ۲- معاذیر قانونی تخفیف دهنده..... ۱۳۱
- مبحث دوم: جهات تعویب صدور حکم ۱۳۲
- گفتار اول: قلمرو و شرایط اعمال تعویق صدور حکم..... ۱۳۴
- گفتار دوم : انواع تعویق صدور حکم ۱۳۵
- الف : تعویق ساده ۱۳۵
- ب : تعویق مراقبتی ۱۳۶
- گفتار سوم: ضمانت اجرای عدم رعایت دستورات دادگاه ۱۳۸
- گفتار چهارم: پاداش التزام به تعهدات در دوره تعویق..... ۱۳۹
- گفتار پنجم : ممنوعیت اعمال تعویق صدور حکم..... ۱۴۰
- مبحث سوم : تعلیق اجرای مجازات ۱۴۱
- گفتار اول : تاریخچه و قلمرو تعلیق اجرای مجازات ۱۴۳
- گفتار دوم : انواع تعلیق در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ ۱۴۵
- الف : تعلیق ساده ۱۴۵

- ب : تعلیق مراقبتی ۱۴۵
- گفتار سوم : اهداف تعلیق مجازات ۱۴۹
- الف : ممانعت از ورود مجرم به محیط جرم‌زای زندان ۱۴۹
- ب : اصلاح و باز اجتماعی کردن محکوم علیه ۱۴۹
- پ : صرفه جویی در هزینه های زندان ۱۵۰
- ت : استفاده از کار و فعالیت مجرمین ۱۵۰
- ث : جلوگیری از انقطاع شغلی و خانوادگی مجرم ۱۵۱
- ج : پیشگیری از تکرار جرم ۱۵۱
- چ : کاهش تورم جرمین، کفوری ۱۵۲
- گفتار چهارم : شرایط تعلیق اجرای مجازات ۱۵۳
- مبحث چهارم : نظام نیمه آزادی ۱۵۴
- گفتار اول : مفهوم نظام نیمه آزادی ۱۵۴
- گفتار دوم : شرایط قانونی اعطای نظام نیمه آزادی ۱۵۵
- مبحث پنجم : نظام آزادی مشروط ۱۵۶
- گفتار اول : تاریخچه آزادی مشروط ۱۶۰
- گفتار دوم : شرایط اعطای آزادی مشروط ۱۶۰
- الف : نداشتن سابقه استفاده از آزادی مشروط ۱۶۰
- ب : گذراندن بخشی از مجازات زندان ۱۶۱
- پ : حسن اخلاق و سلوک ۱۶۱

- ت: اطمینان از عدم ارتکاب جرم..... ۱۶۲
- ث: جبران ضرر و زیان متضرر از جرم..... ۱۶۲
- گفتار سوم: تبعات آزادی مشروط..... ۱۶۳

فصل دوم: کیفیاتی که باعث تشدید مجازات می شود

- مبحث اول: فلسفه تشدید مجازات..... ۱۶۸
- مبحث دوم: جهات تشدید مجازات..... ۱۶۹
- گفتار اول: جهات تشدید مجازات عینی..... ۱۶۹
- گفتار دوم: کیفیات مشدد شخصی..... ۱۷۰
- گفتار سوم: جهات تشدید مجازات خاص..... ۱۷۰
- گفتار چهارم: جهات تشدید مجازات عام..... ۱۷۰
- الف: تعدد جرم..... ۱۷۱
- ۱- تعدد اعتباری (معنوی)..... ۱۷۱
- ۲- تعدد واقعی یا مادی..... ۱۷۲
- ب: تکرار جرم..... ۱۸۰
- ۱- تکرار جرم در جرایم موجب تعزیر..... ۱۸۱
- ۲- تکرار در جرایم موجب حد..... ۱۸۴

فصل سوم: جهات سقوط مجازات

- مبحث اول: مرگ محکوم علیه..... ۱۸۷
- الف: مرگ در زمان تعقیب..... ۱۸۷

ب: مرگ بعد از صدور حکم محکومیت قطعی به جزای نقدی.....	۱۸۸
مبحث دوم: عفو.....	۱۹۱
الف: عفو خصوصی (عفو خاص).....	۱۹۲
۱- شرایط و سیاست‌های عفو و تخفیف مجازات‌ها.....	۱۹۳
۲- مناسبت‌های عفو و بخشودگی.....	۱۹۴
ب : عفو عمومی.....	۱۹۵
۱- شرایط عفو عمومی.....	۱۹۶
۲- آثار عفو عمومی.....	۱۹۷
مبحث سوم : نقش قانون.....	۱۹۹
مبحث چهارم: گذشت شاکی.....	۲۰۲
گفتار اول : شرایط تحقق گذشت شاکی و نقش متضررین از جرم.....	۲۰۵
الف: شرایط گذشت شاکی در جرایم تعزیری.....	۲۰۵
ب : نقش رضایت متضررین از جرم در قانون مجازات اسلامی.....	۲۰۶
پ: گذشت شاکی در جرایم شرعی (حدود و قصاص).....	۲۰۶
مبحث پنجم : مرور زمان.....	۲۰۸
گفتار اول: سابقه تاریخی مرور زمان.....	۲۱۰
گفتار دوم: مرور زمان در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲.....	۲۱۱
گفتار سوم: انواع مرور زمان.....	۲۱۱
الف: مرور زمان تعقیب.....	۲۱۱

ب: مرور زمان شکایت	۲۱۳
ج: مرور زمان مجازات (اجرای حکم)	۲۱۴
گفتار چهارم: جرایمی که مشمول مرور زمان نمی شوند	۲۱۵
گفتار پنجم: اعمال مرور زمان نسبت به همه شرکاء و معاونان جرم	۲۱۶
گفتار ششم: آثار مرور زمان	۲۱۶
مبحث ششم: توبه مجرم	۲۱۷
گفتار اول: مفهوم توبه و جایگاه و مبنای توبه ساقط کننده کیفر	۲۱۷
گفتار دوم: بررسی اقسام توبه	۲۱۹
الف: آیات	۲۱۹
ب: روایات	۲۱۹
گفتار سوم: تأثیر توبه مجرم در جرایم	۲۲۰
الف: توبه مجرم در جرایم موجب حد	۲۲۰
ب: نقش توبه در جرایم موجب تعزیر	۲۲۱
۱- نقش توبه مجرم در جرایم تعزیری درجه شش، هفت و هشت	۲۲۱
۲- نقش توبه در سایر جرایم موجب تعزیر	۲۲۲
پ: تظاهر مجرم به توبه	۲۲۲
ت: عدم تأثیر توبه در برخی از جرم شرعی	۲۲۳
مبحث هفتم: اعمال قاعده درأ	۲۲۴
منابع	۲۲۵

مقدمه

نظام جزایی هر جامعه مهمترین نهاد حقوقی و نماینده میزان رشد و پیشرفت آن جامعه در راه تحقق بخشیدن به حقوق و ارزشهای انسانی است. با آنکه تعیین حقوق، آزادیها و امتیازات افراد جامعه به وسیله سایر منابع حقوقی، مخصوصاً حقوق اساسی و حقوق مدنی صورت می گیرد ولی تضمین و تحکیم این ارزشها و امتیازات به عهده نظام جزایی است. چنانکه حق و آزادی تنها وقتی معنی و مفهوم پیدا می کند که به علت وجود یک نظام جزایی به شرافته، عادلانه و بیطرف هیچ شخص، مقام یا سازمانی نتواند به میل خود و بدون رعایت اصول و مقررات قانونی افراد را از حقوق، آزادی ها و امتیازات آنان، محروم سازد.

نظام جزایی یک جامعه می تواند از مؤثرترین عوامل بازرسی اجتماعی باشد و در صورتی که با توجه به خصوصیات و احتیاجات ملی و فرهنگی جامعه تنظیم شود از طریق تعیین رفتارهای ضد قانونی و همین طور می تواند از طریق مجازات انحرافهایی که از ضوابط قانونی صورت می گیرد در تنظیم رفتار اجتماعی اعضا جامعه تأثیر به سزا گذارد. بدیهی است که تأثیر تربیتی مقررات جزایی محدود است یعنی تنها با وضع قوانین و مجازاتهای سخت نمی توان کلیه رفتارهای افراد جامعه را در بازرسی کامل نگاه داشت. بسیاری از مردم مخصوصاً کسانی که دارای نقش

اجتماعی قوی و تکامل یافته هستند احتمالاً به خاطر ترس از مجازات و از دست دادن آبرو و حیثیت اجتماعی خود از ارتکاب جرم می پرهیزند ولی عاملی که بیش از عوامل بازرسی اجتماعی - منجمله مقررات جزایی در تنظیم رفتار افراد جامعه تأثیر می گذارد «اجتماعی شدن» صحیح در جهت ارزشها و خواستههای اکثریت مردم جامعه است.

تنظیم صحیح روابط افراد جامعه با یکدیگر و حفظ نظم عمومی و تأمین امنیت در جامعه را گسترش عدالت اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، قضایی و اخلاقی مستلزم پیش بینی قواعد و ضوابطی است که بتواند از هر گونه تعدی و تجاوز افراد به حقوق یکدیگر جلوگیری و افراد ملزم به رعایت موازین حقوقی و اجتماعی گردند. قرآن مجید در جهت نیل به این اهداف می فرماید: «لَقَدْ أَرْسَلْنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَ أَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيُتَمِسَّ النَّاسُ لَاقِطًا»

یعنی همانا ما پیغمبران خود را با آیه و معجزات فرستادیم و با ایشان کتاب و میزان عدل نازل کردیم تا مردم به عدل و داد و راستی بگروند. بنابراین با عنایت به اینکه خداوند از نافرمانی هیچ بزهکاری زیان نمی بیند و از اطاعت هیچکدام از بندگان فرمانبردار خود نیز منتفع نمی گردد می توان گفت که وضع قواعد کیفری در شریعت اسلام منحصرأ در جهت تأمین خیر و سعادت و مصلحت و منفعت مردم است. اوامر و نواهی و تحلیل و تحریمی که در این شریعت آمد، است در جهت رعایت مصلحت و منافع فردی و اجتماعی و دفع مفاسد بوده و نهایتاً مبتنی بر پیشگیری از ارتکاب جرم و گناه، جلب خیر، دفع شر و پرهیز از تجاوز و تعدی افراد به حقوق یکدیگر

والزام به رعایت حقوق دیگران با ضمانت اجرای کیفری در صورت سرپیچی از اوامر و نواهی شرع اسلام می باشد. در حقوق موضوعه نیز قانونگذار اصل مزبور را مبنای سیاست کیفری خود قرار داده و در جهت مصلحت و منفعت مردم با وضع قوانین و مقرراتی به تعیین کیفر مبادرت نموده است.

سأله است که درباره نقض قوانین جزایی و مجازاتها بحث و بررسی شده و در اثر کوشش عده ای از فلاسفه و حقوقدانان انسان دوست تحولاتی نیز در نظام های جزایی بسیاری از کشورها صورت گرفته است. امروزه در بسیاری از کشورهای پیشرفته از نظر اجتماعی دیگر به مجرم به عنوان یک فرد پست طینت و فاسد نگاه نمی کنند و با تحمیل مجازاتهای شدید درصدد گرفتن انتقام از او بر نمی آیند. به تدریج این فکر قوت می گیرد که جرم زاییده شرایط جسمانی و محیطی است و در بسیاری از موارد جبراً به ارتکاب جرم کشیده شده است. در بسیاری موارد دیگر هم جرم نتیجه شرایط نامساعد اجتماعی است و مجرم در حقیقت کسی است که در گروهها و محیط های ضد اجتماعی « اجتماعی » شده. رفتار دیگری جز رفتارهای ضد اجتماعی را فرا نگرفته است. با توجه به این مسائل به تدریج این فکر قوت می گیرد که به جای مجازات کردن مجرمین باید درصدد اصلاح حال آنان و مخصوصاً اصلاح شرایط محیطی و... برآمد در قرن حاضر اجرا و اعمال مجازاتها تا حدی تحت تأثیر افکار نو قرار گرفته و دیگر چون گذشته فقط جنبه انتقام و کینه جویی نداشته و به سوی هدفی والاتر یعنی اصلاح جرم به کار می رود.

مطالعه سیر تکاملی حقوق کیفری نشان می دهد که بعد از تولد جرم شناسی و همزمان با رشد و گسترش آن قوانین کیفری نیز متغیر شده و بعد از جنگ جهانی اول به خصوص جنگ جهانی دوم اساس، فلسفه و اهداف آن کاملاً دگرگون شده است. امروزه مسأله قانونگذاری منحصر به تحریر چند ماده خوف آورو عبرت انگیز و ترس آور نیست. بلکه پیش بینی مقرراتی است که با توجه به نیازهای عینی یک جامعه برای ایجاد عدالت، تأمین آزادی فردی و اجتماعی و زدودن زمینه های انحراف و کجروی افراد دارد. اگر مدیران یک کشور به درجه ای از تعالی فکری برسند که به جای عسر و نحر و در کمین نشستن تا جرمی اتفاق بیفتد و مرتکب تحت تعقیب قرار گیرد، حد را وقف پیشگیری از وقوع جرم نموده و با صرف این هزینه ها نسبت به رفع کمبود و نیازهای افراد جامعه همت گمارند بی گمان خواهند توانست از رشد کمی و کیفی جرایم در جامعه جلوگیری نموده، پدیده بزهکاری را مهار نمایند.